

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bestuurskundige Berichten november 1992

Mollet, I.; Voort, H. van der; Aarden, I.; Edelenbos, J.; Harten-de Heer, W. van; Jolly, R.; Oonk, J.

Citation

Mollet, I., Voort, H. van der, Aarden, I., Edelenbos, J., Harten-de Heer, W. van, Jolly, R., & Oonk, J. (Eds.). (1992). Bestuurskundige Berichten november 1992. *Bestuurskundige Berichten*, 7(4). Retrieved from <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3233605>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3233605>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Jaargang 7 nummer 4

November 1992

Een eeuw Kerk en arbeidersvraagstuk

Big Brother in het onderwijs

Scheiden doet leiden

“Doubleplusgood” of “Doubleplusungood”

Fraudebestrijding: vragen staat vrij!

**officieel orgaan van de
Bestuurskundige Interfacultaire
vereniging Leiden**

BESTUURSKUNDIGE BERICHTEN

ISSN: 0920-5772

7^e jaargang, nummer 4. Een uitgave van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden. Verschijnt minimaal vier maal per jaar.

Hoofredactie

Ilse Mollet en Haiko van der Voort

Redactie

Inge Aarden, Jurian Edelenbos, Willy van Harten-de Heer, Roger Jolly, Ilse Mollet, Jeanet Oonk en Haiko van der Voort

Lay-out realisatie

Inge Aarden, Roger Jolly en Jeanet Oonk

Medewerkers aan dit nummer

Inge Aarden, Jurian Edelenbos, Willy van Harten-de Heer, Jantien van 't Hof, Roger Jolly, Edwin Kools, Jeanet Oonk, Haiko van der Voort

Service-Hero

Jantien van 't Hof (bedankt!)

Vormgeving

Roger Jolly

Redactieraad

Dhr. M.A.P. Bovens, mevr. M.L. Gevers-Breusers, dhr. F.M. van der Meer, dhr. J. de Vries, Ilse Mollet en Haiko van der Voort

Redactieadres

B.I.L. t.a.v. redactie BB
Vakgroep Bestuurskunde
Wassenaarseweg 52
Postbus 9555
2300 RB Leiden
071-273696

Abonnementen

B.I.L.-leden ontvangen de BB gratis. Voor niet-leden bedraagt de abonnementsprijs f 16,- per jaar. Over te maken op bankrekeningnummer 56.65.22.357 t.n.v. "B.I.L." of op giro 9013 van ABN Leiden o.v.v. "B.I.L. rek. nr. 56.65.22.357; Abonnement BB"

Druk

Drukkerij Faculteit der Sociale Wetenschappen

Waar redacteuren op persoonlijke titel hun mening geven, is deze niet noodzakelijkerwijs die van de hele redactie.

Waar bij woorden gebruik wordt gemaakt van het mannelijk geslacht, wordt uiteraard ook de vrouwelijke vorm bedoeld.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Een eeuw Kerk en arbeidervraagstuk	4
<i>Over de pauselijke encyclieken</i>	
"Doubleplusgood" of "Doubleplusungood"	7
<i>Moeten we gratis harddrugs gaan verstrekken?</i>	
Fraudebestrijding: vragen staat vrij!	9
<i>De Sociale Dienst speurt naar bijstandsfraude</i>	
Big Brother in het onderwijs	11
<i>Worden kinderen geïndoctrineerd op scholen?</i>	
dBase MM	14
<i>De Wet Persoonsregistratie verduidelijkt</i>	
De gevangene gevangen	17
<i>Enige opmerkingen over het rapport Hoekstra</i>	
Scheiden doet leiden	19
<i>Ex-echtgenoten kunnen worden aangesproken op de bijstandsuitkering van hun voormalige partner</i>	
Overheidsbemoeienis na de dood	20
<i>Moeten mensen gedwongen worden organen te doneren?</i>	

Voorwoord

De eerste BB van het nieuwe collegejaar draagt het thema "Big brother is watching you". Wellicht komt dit thema je bekend voor. Dat klopt, aangezien dit reeds in juni is aangekondigd. Deze BB is het debuut van een nieuwe redactie. Een deel van de oude redactie stond ons met raad en daad bij. De nieuwe redactie bestaat uit: Haiko van der Voort, bij sommigen reeds een bekend actief B.I.L.-lid, bij anderen niet. Ilse Mollet, van oud-bestuurslid gepromoveerd/gegradeerd tot hoofredactrice. Roger Jolly, die ons de lay-outkunst probeert bij te brengen. Jeanet Oonk, die Roger zal bijstaan. Inge Aarden, het geweten van de redactie. Jurian Edelenbos, een zeer actief schrijver, en Willy van Harten-de Heer maakt de redactie tot een harmonieus geheel.

De nieuwe redactie wil de BB in een nieuw jasje steken. De kaft van de komende BB's zal veranderd worden, evenals de lay-out. Verder zal uit milieu-overwegingen de papierdikte verminderen. Net als dit nummer zullen de volgende nummers een thema bevatten. Zo zal het thema voor het januari-nummer "Principe's, geloof en bijgeloof" luiden. Fanatieke schrijvers kunnen hun hoofd hier alvast over breken.

Big brother is watching you: Hebben we een autoritaire overheid? Worden we van de wieg tot het graf in de greep gehouden? Zijn we niet slechts marionetten van een hoog boven ons staande poppenspeler? Hebben wij grip op ons eigen bestaan? Kunnen wij nog zelfstandig uit vrije wil een stap zetten zonder weerstand te krijgen van de macht der samenleving? Brengt deze BB helderheid in ons bestaan? Aan jullie het oordeel.

Ilse Mollet en Haiko van der Voort

Hier is hij dan, de uitslag van de grote BB-prijsvraag van juli. De jury heeft na lang wikken en wegen besloten het onderstaande stuk tot winnaar uit te roepen. Alle inzenders hebben inmiddels persoonlijk bericht gehad.

Een eeuw Kerk en arbeidersvraagstuk

Edwin H. Kools

Met de pauselijke encycliek *Centesimus Annus* (1991) wordt de honderdste verjaardag herdacht en gevierd van *Rerum Novarum* (1891), de bekende sociale encycliek van paus Leo XIII. *Rerum Novarum* is een van de belangwekkendste documenten geweest voor het op de politieke agenda krijgen van de sociale quaestie (of zoals Leo XIII het noemde: het arbeidersvraagstuk). Zij legde ook in belangrijke mate de basis voor de sociale leer van de Rooms-Katholieke Kerk. Dit artikel bespreekt (kort) belangrijke ideeën en boodschappen uit beide encyclieken (citaten zijn afkomstig uit *Centesimus Annus*).

Encycliek

Allereerst is het waarschijnlijk goed om (voor lezers van een oorspronkelijk Hervormde universiteit!) nadere uitleg te geven over het begrip encycliek. Het woordenboek zegt hierover: pauselijke zendbrief van algemene strekking. De Paus richt zijn gezaghebbende brief aan alle gelovigen van de Rooms-Katholieke Kerk (circa 800 miljoen) en aan alle mensen van goede wil. De onderwerpen van de encyclieken zijn zeer uiteenlopend, variërend van de inrichting van het onderwijs (*Ecclesia Docens*) tot de blijvende geldigheid van de missie-opdracht (*Redemptoris Missio*). Aan het totstandkomen van een encycliek wordt door vele schrijvers bijgedragen. Dit zorgt ervoor, dat de *feeling* van het Vaticaan met katholieken over de gehele wereld door kan klinken in de encyclieken. Het feit dat een encycliek (en ook vele andere boodschappen van de Paus) aan mensen over de gehele wereld gericht wordt, is belangrijk om te onthouden. De onvermijdelijke keerzijde is immers, dat katholieken van één bepaalde plaats zich niet in iedere passage en uitspraak even gemakkelijk zullen kunnen herkennen: een te sterk op het Westen gerichte mentaliteit kan een belemmering vormen om een passage

of uitspraak te kunnen verstaan.

Terug weer naar *Rerum Novarum*. De encycliek verscheen in een roerige periode met veel sociale onrust, vooral als gevolg van de doorzettende industrialisatie. Een traditionele maatschappij viel uiteen en een andere begon zich te vormen, die vol hoop op nieuwe vrijheden was, maar ook vol gevaren van nieuwe vormen van onrecht en slavernij. De nieuwe dingen die paus Leo XIII zag, waren dus allerm minst positief. Het conflict tussen arbeid en kapitaal veroorzaakte onmenselijke levensomstandigheden, en Leo XIII sprak zich hiertegen uit in *Rerum Novarum*. Hij bevestigde de fundamentele rechten en de waardigheid van de arbeider. Leo XIII koos er bewust voor zich uit te spreken over en zich te mengen in het arbeidersvraagstuk, en deze keuze heeft zijn geldigheid sindsdien behouden. Zoals de huidige Paus schrijft: Op deze wijze stelde Leo XIII in het voetspoor van zijn voorgangers een blijvend paradigma voor de Kerk vast. Deze moet zich inderdaad uitspreken over bepaalde menselijke situaties van individuen en van nationale en internationale gemeenschappen, waarvoor zij een echte leer formuleert, een *corpus*, dat het haar veroorlooft de sociale werkelijkheden te analyseren,

zich erover uit te spreken en richtlijnen aan te geven voor een juiste oplossing van de problemen die eruit voortvloeien.

Liberalisme noch socialisme

Zoals uit dit citaat blijkt, koos (en kiest) de Katholieke Kerk er dus expliciet voor geen aansluiting te zoeken bij één van de twee bestaande grote ideologieën, liberalisme en socialisme. Beide wijst zij af. Tegen het liberalisme heeft de Kerk zich al sinds de encycliek *Quanta Cura* (1864) met zijn *Syllabus Errorum* fel afgezet. In *Centesimus Annus* herhaalt paus Johannes Paulus II de kritiek op een politiek van *laissez-faire*, die ten voordele van de sterkere is: De staat mag er zich niet toe beperken te zorgen voor een deel van de burgers, namelijk voor het rijke en welvarende deel, en hij mag niet het andere deel verwaarlozen, dat ongetwijfeld de grote meerderheid van het sociale lichaam vormt. (...) Want de klasse van de rijken is door eigen middelen beschermt en heeft dus de bescherming van de overheid minder nodig; maar de klasse van de armen, die niet uit eigen kracht beveiligd is, steunt vooral op de bescherming van de staat. De fundamenteelste kritiek van

de Kerk op het liberalisme is misschien wel, dat deze leer ontkent dat de staat gezien moet worden als een lichaam, een *corpus*, waarin alle ledematen van elkaar afhankelijk zijn. Het liberalisme gaat (generaliserend gesteld) veeleer uit van een atomaire maatschappijvisie, d.w.z. de maatschappij als een verzameling van in hoge mate onafhankelijke en autonome individuen.

Waarschijnlijk harder nog dan de kritiek van de Kerk op het liberalisme, is die op het socialisme, zeker natuurlijk op de Oosteuropese en Russische variant hiervan. ...de fundamentele dwaling van het socialisme heeft een antropologisch karakter. Het beschouwt de afzonderlijke mens namelijk eenvoudig als een element en een molecule van het maatschappelijk organisme, zodat het welzijn van het individu geheel ondergeschikt wordt gemaakt aan het goed functioneren van het sociaal-economisch mechanisme, terwijl het anderzijds meent dat het welzijn van het individu verwezenlijkt kan worden met voorbijgang van zijn autonome keuze, van de unieke en exclusieve verantwoordelijkheid die hij draagt voor goed of kwaad. Vooral ook de gedachte uit het socialisme dat de tegen-

~~Non, vestra diu me vota incensae vocabant~~
~~Me vestra, o cives, candidum vota vocabant,~~
~~Quod viduum, o cives, communita vota petebant~~
Adsum: vestra dico ad commoda dices opum.
Espectata diu, atque haerens gratissima veni:
En veni vestra ad commoda dices opum.
Munditiae, charisim; vitas usibus, apta saluti;
III ~~Monachum~~ munita plena fero.
Omine felici
Huc ergo properate: libens benefacta Leonis,
Usque egomet, rivo dulci strepente, loquar -

Leo XIII.

stelling tussen kapitaal en arbeid onoplosbaar is en daarmee de klassenstrijd onvermijdelijk, wordt sterk afgewezen: Wat veroordeeld wordt in de klassenstrijd is (...) de idee van een conflict dat zich niet door overwegingen van ethische of juridische aard laat beperken, waarin de mens weigert in de ander (en bijgevolg in zichzelf) de waardigheid van persoon te eerbiedigen en dat daarom een redelijke schikking uitsluiten niet het algemeen welzijn van de maatschappij nastreeft, maar een deelbelang, dat in de plaats komt van het algemeen welzijn en wil vernietigen wat zich tegen dit belang verzet.

Sociale tegenstellingen zijn te overbruggen, zo stelt de encycliek *Quadragesimo Anno* (ter viering van 40 jaar *Rerum Novarum*): Wanneer de klassenstrijd zich onthoudt van gewelddadigheid en van wederzijdse haat, dan verandert hij langzamerhand in een eerlijke discussie, die haar grondslag heeft in het zoeken van de rechtvaardigheid. Tegenover het liberalisme en socialisme stelt de Kerk haar eigen theorie: het corporatisme. Vooropgesteld dient te worden, dat deze theorie voor de Kerk niet slechts de betekenis heeft van zo maar een maatschappelijke analyse: De sociale leer van de Kerk, die zich bemoeit om de mens, zich interesseert voor de mens en voor zijn wijze van gedragen in de wereld, behoort tot het gebied van de theologie en speciaal van de moraal-theologie. De christelijke theologie vormt de bron waaruit de sociale leer voortkomt, en deze laatste is daarmee dan ook per definitie de juiste: Uit de christelijke visie op de mens volgt (...) noodzakelijkerwijs een juiste visie op de maatschappij.

Het corporatisme ziet de staat als een organisch geheel, waarin de verschillende onderdelen functioneel ten opzichte van elkaar zijn. Het optreden van de staat dient gebaseerd te zijn op twee beginselen. Ten eerste het beginsel van subsidiariteit, de overheid slechts als voorwaardenschepper voor maatschappelijke bloei, en ten tweede het beginsel van de solidariteit, de overheid als schild voor de

zwakkere. Dit betekent volgens de Kerk, dat een zwaartepunt in het beleid van de staat zal moeten worden toegekend aan juist de intermediaire organisaties, welke de grootste garantie bieden dat aan beide beginselen recht zal worden gedaan: Volgens de encycliek *Rerum Novarum* en heel de sociale leer van de Kerk put het sociale karakter van de mens zich

niet uit in de staat, maar realiseert het zich in de diverse intermediaire groepen, vanaf het gezin tot aan de economische, sociale, politieke en culturele groepen, welke uit de menselijke natuur zelf voortkomen en steeds binnen de grenzen van het algemeen welzijn hun eigen autonomie hebben.

Kerkelijke verantwoordelijkheid

In dit artikel is voornamelijk ingegaan op de maatschappij-theoretische ideeën zoals die spreken uit *Rerum Novarum* en *Centesimus Annus*. Dit betekent echter niet dat beide Pausen niet zijn ingegaan op concrete actuele gebeurtenissen en problemen. Integendeel, in *Centesimus Annus* wordt zeer veel aandacht besteed aan armoede in de Derde Wereld, hulp aan Oost-Europa, versterking van de Verenigde Naties, ontwapening, etc. De blijvende en fundamentele betekenis van *Rerum Novarum* en *Centesimus Annus* echter, is dat de Kerk expliciet vastlegt dat zij voor zichzelf een actieve verantwoordelijkheid ziet ten aanzien van deze problemen. Leo XIII schreef in *Rerum Novarum*: Laat eenieder zich gereed maken om te doen wat hem te doen staat en wel spoedig, opdat het reeds zo ernstig kwaad door uitstel van behandeling niet nog ongeneeslijker wordt. De Kerk zal het nooit en in geen enkel opzicht aan haar medewerking laten ontbreken. Paus Johannes Paulus II getuigt in het slothoofdstuk van zijn encycliek van de blijvende geldigheid van deze woorden: Voor de Kerk moet de sociale boodschap van het evangelie niet beschouwd worden als een theorie, maar voor alles als een fundament en een beweegreden voor actie. 88

Het corporatisme ziet de staat als een organisch geheel

"Doubleplusgood" of "Doubleplusungood"

Een gratis kijkje achter de schermen van het hemelse genot

Jurian Edelenbos

Het jaarplan 1993 van de Rotterdamse politie heeft beroering gebracht in de kalme wateren van het drugsbeleid. De Rotterdamse politie stijgt het water wellicht tot aan de lippen op het gebied van de openbare orde. De overheid moet volgens hen als gratis afhaalchinese gezien worden. Een plek waar de zware drugsverslaafden een stempel op hun stempelkaart krijgen als bewijs van ontvangst. Waarna zij dan heerlijk op de hoek van de straat naar hartelust kunnen chinezen (na verhitte inhaleren van de heroïne-dampen vanaf aluminiumfolie).

De centrale stelling van het jaarplan is dat de verstrekking van de harddrug heroïne onder stringent toezicht aan een kleine groep zwaar verslaafden moet worden toegestaan. Het doel van deze maatregel is om de criminaliteit van heroïnegebruikers tegen te gaan. De gedachte is dat in het circuit van heroïnegebruikers groepen zitten die niet of niet meer aanspreekbaar zijn of met andere woorden zwaar verslaafd zijn. Als die groepen kunnen worden geïsoleerd, nemen overlast en misdaad af. Onzin! Het gratis verstrekken van heroïne is volkomen zinloos om criminaliteit en overlast van heroïnegebruikers te bestrijden.

Heroïne moet niet beschouwd worden als harddrug nummer één, maar als harddrug nummer twee. De laatste tijd zijn er steeds meer polydrugsgebruikers op het toneel verschenen: cocaïneverslaafden die ook heroïne zijn gaan gebruiken. Er is een functionele relatie ontstaan tussen de twee harddrugs. Heroïne wordt dan juist gebruikt om de nare effecten van coke te verzachten. Zoals het in het vakjargon heet: "Coke is de motor van de scene, niet heroïne". Wil je de overlast van het heroïnegebruik tegengaan, dan moet je niet het gevolg wegnemen maar de oorzaak. Dat is dus cocaïne en niet heroïne.

De heroïneverstrekking aan zwaar verslaafden heeft verder als nadeel dat nu juist deze

groep, de gebruikers die niet of niet meer aanspreekbaar zijn, niet tot de criminelen behoren. Ze vallen teveel op om te kunnen stelen, want de zwaar verslaafden die mischien nooit meer van de heroïne afkomen zijn goed herkenbaar. Daarbij komt nog dat zij door hun zware drugsbestaan niet meer vaardig zijn om te kunnen stelen. Zij zijn niet meer van deze wereld, want ze bevinden zich in de zevende hemel. Bovendien is nooit echt met duidelijke cijfers vastgesteld dat drugsgebruikers veel stelen. Een onderzoek van het ministerie van Justitie heeft daarin duidelijkheid verschaft. Twintig procent van de verslaafden in Amsterdam maakt zich schuldig aan criminele activiteiten. De rest weet op een andere manier hun verslaving te financieren. Tenslotte moet vermeld worden dat de onaanspreekbare verslaafden slechts een kleine groep vormen van het totaal aantal verslaafden. De statistieken spreken van tientallen gevallen op de vijfduizend. Een druppel op een gloeiende plaat.

Praktisch gezien is het selectief verstrekken van heroïne niet haalbaar. Het onderscheid tussen een zwaar verslaafde en een minder zwaar verslaafde is niet te maken. En als "zwaar verslaafd" zijn een criterium wordt, dan bestaat het gevaar dat de gebruikers hun gebruik van drugs alleen maar gaan opvoeren om in aanmerking te komen voor gratis drugs.

Sommigen vinden het een schandaal dat mensen met AIDS op hun sterfbed nog via vriendjes aan heroïne moeten komen. Deze mensen moeten toch zeker gratis heroïne krijgen? Nee, dus! Want als "besmet zijn" een criterium wordt, dan spuiten verslaafden zich graag seropositief om maar heroïne te krijgen.

Een veel beter plan zou kunnen zijn alle harddrugs te legaliseren. Op deze manier wordt de handel uit de criminaliteit gehaald. Het scheelt de overheid nog een boel geld ook. Drugs in Nederland zijn duur en slecht van kwaliteit. De straathandel is daar de oorzaak van. Legalisering van harddrugs zorgt voor betere drugs en daardoor hoeven junks niet meer zo veel gebruik te maken van medische voorzieningen. Bovendien hoeft de politie niet meer op junks te jagen en kan zich zo op andere zaken richten. Onzin!! Het is toch te gek voor woorden als we terwille van het geld zouden overgaan tot legalisering.

Het legaliseren van "het frisse neusje" en het roken van de "vredepijp" is een slechte zaak. Stel je voor dat er in plaats van reclame voor rookartikelen, reclame voor heroïne of cocaïne wordt gemaakt. "Wordt geen kneusje, neem een heerlijk fris neusje". Daarna een reclamespot van een begrafenisonderneming en we weten precies waar we aan toe zijn. Door harddrugs in de illegale sfeer te houden weerhoud je veel mensen om er gebruik van te maken. Door legalisering nodig je veel mensen uit om het eens uit te proberen. En zo begint de ellende nu juist. Ook Adam kon de verleiding niet weerstaan.

Velen stippen het voorbeeld van de hasj, die vrij beschikbaar is, aan. Er zouden niet veel problematische gevallen bij gekomen zijn sinds de hasjhandel vrij is. Wat is niet veel? Een paar gevallen is al te veel. Er is ook nog altijd een duidelijk verschil aan te wijzen tussen hasj en heroïne of cocaïne. De één is

een softdrug, de ander een harddrug. Met andere woorden: van de tweede ga je eerder dood dan de eerste. En als je overgaat tot legalisering van de harddrug, hoe moet het dan verder als er een nieuwe nog hardere op de markt komt? Laten we deze dan ook maar legaliseren, want het brengt zo'n criminaliteit met zich mee.

Bovendien bestaat het gevaar dat de coffeeshops, waar de drugs zouden worden verstrekt, centra worden van maatschappelijke overlast. Perron 0 is hier een goed voorbeeld van. De verslaafden opvang (perron 0) bij het Centraal Station van Rotterdam ontwikkelde zich, als gedoogzone, tot een trekpleister voor

mensen met sociaal afwijkend destructief gedrag. De gedoogzone trekt alleen steeds meer dealers (met nog zwaardere drugs), helters en allerlei randcriminelen aan, onder wie een

fors aantal psychisch gestoorden. Dit alles zorgt er alleen maar voor dat de criminaliteit en de overlast toenemen.

Legaliseren of selectief verstrekken van harddrugs is ethisch, sociaal en maatschappelijk onverantwoord. Harddrugs zijn geen toverballen die verkrijgbaar zijn in de winkels, ook al gaat het flink spoken in je hoofd na gebruik ervan. De overheid kan haar beeld op dit terrein nog wat scherper stellen. "Big Brother is still watching you and will be watching you forever". Het selectief verstrekken of het legaliseren van harddrugs is zeer slecht of zoals Orwell in zijn boek "1984" zou zeggen "doubleplusungood". **BB**

Door legalisering nodig je veel mensen uit het ook eens te proberen

Fraudebestrijding: vragen staat vrij!

Willy van Harten-de Heer

Wat was er het eerst: de calculerende burger óf de wantrouwende overheid? Dit is de bekende vraag van de kip en het ei. Wat het antwoord ook moge zijn, het resultaat is in ieder geval een steeds gedetailleerdere regelgeving en een steeds strenger wordende controle door de overheid. Hoe kun je door Big Brother worden betrap op bijstandsfraude? Wat weet de Gemeentelijke Sociale Dienst allemaal van je? En wat doen ze met die informatie? Om onder meer deze vragen te beantwoorden ben ik op bezoek gegaan bij de heer Van der Vlugt en mevrouw Hoekstra van de Gemeentelijke Sociale Dienst te Leiden. De heer Van der Vlugt is manager van de facilitaire unit A. Deze unit bestaat uit de afdelingen sociale recherche, verhaal en juridische, materiële en algemene zaken. Mevrouw Hoekstra is voorlichtster van de sociale dienst.

Fraude-onderzoek

Het terugdringen van onterecht ontvangen van een bijstandsuitkering door de calculerende burger is een van de speerpunten van het overheidsbeleid. Je kunt spreken van twee verschillende soorten fraude-onderzoek:

1 het reguliere bijstandsonderzoek:

Bijstandsmaatschappelijk werkers van de Gemeentelijke Sociale Dienst (G.S.D.) stellen een regulier onderzoek in bij de aanvraag en de behandeling van het recht op uitkering. Eén keer per acht maanden wordt er een routine-controle gehouden door de bijstandsmaatschappelijk-werker. Men controleert dan of er in de gegevens die van belang zijn voor het recht op uitkering wijzigingen hebben plaatsgevonden.

2 het bijzondere onderzoek:

Dit onderzoek wordt uitgevoerd door sociaal-rechercheurs wanneer er een gegronde vermoeden is dat een bepaalde cliënt frauduleus handelt. De sociaal-rechercheurs mogen niet zelfstandig besluiten een onderzoek in te stellen. Er dient een concrete aanleiding te zijn voor het vermoeden dat een cliënt fraudeert. De aanzet tot dit onderzoek wordt gegeven door bijstandsmaatschappelijk werkers of externe bronnen. Concrete aanleiding tot het instellen van een bijzonder onderzoek zijn vaak combinaties van factoren zoals het rijden in een

dure auto, in werkkleding bij de sociale dienst komen, een kind of huisgenoot die de telefoon opneemt met de mededeling dat de betreffende persoon op zijn/haar werk is. Eén incident leidt zelden tot het instellen van nader onderzoek. Wanneer de aanleiding een externe bron is dient de leiding van de G.S.D. haar fiat te geven voor de instelling van een onderzoek. Anonieme klikbrieven verdwijnen in ieder geval in de prullenbak. Wanneer er een vermoeden bestaat dat een cliënt fraudeert, wordt de betrokkene eerst met deze vermoedens geconfronteerd. Reageert de cliënt niet naar tevredenheid, dan wordt een bijzonder onderzoek ingesteld.

Nieuwe ontwikkelingen

Naast het reguliere onderzoek zijn er ontwikkelingen gaande in de richting van stelselmatische periodieke controles, bijvoorbeeld door koppeling van de informatie uit de bestanden van de Belastingdienst en de Gemeentelijke Sociale Dienst. Recentelijk is er nieuwe wetgeving tot stand gekomen omtrent het sociaal-fiscaal nummer. In de Algemene Bijstandswet is een artikel opgenomen dat allerlei instanties zoals de Belastingdienst en het Ziekenfonds verplicht aan Burgemeester en Wethouders opgave te doen en inlichtingen te verstrekken die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de Bijstandswet (artikel 84e nieuw A.B.W.). Allerlei uitvoeringsorganisaties op het terrein van de sociale zekerheid zijn verplicht het sofi-nummer in hun administratie op te nemen. De gegevens van deze organisaties kunnen hierdoor gemakkelijk aan elkaar gekoppeld worden. De nieuwe sofi-wetgeving verplicht tevens een aantal (limitatief in de wet opgesomde) instanties informatie te verstrekken die nodig is voor het uitvoeren van een aantal wetten waaronder ook de A.B.W. Omgekeerd is de G.S.D. verplicht informatie te verschaffen aan bedrijfsverenigingen die zij nodig hebben voor de uitvoering van verschillende wetten. Voor het verstrekken of opvragen van informatie op basis van de sofi-wetgeving (artikel 84e A.B.W.) is géén toestemming van de cliënt vereist. De cliënt hoeft ook niet tevoren geïnformeerd te worden over de uit te voeren controles door de verschillende instanties. Wel heeft hij inzage-recht in zijn dossier, waarin vermeld staat welke instanties informatie aan de G.S.D. hebben opgevraagd en bij welke instanties de G.S.D. informatie heeft opgevraagd. Volgens artikel 84d van de Algemene Bijstandswet is echter iedereen verplicht desgevraagd aan Burgemeester en Wethouders kosteloos opgave en inlichtingen te verstrekken omtrent feitelijke omstandigheden die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de Algemene Bijstandswet. Wanneer op grond van deze algemene regeling informatie wordt opgevraagd, moet de cliënt hiervan wel op de

hoogte worden gesteld, maar er hoeft geen toestemming van de betrokkene gevraagd te worden. B&W kunnen bijvoorbeeld aan een vermoedelijke werkgever van een cliënt een loonopgave sturen met de vraag of de betreffende cliënt in zijn bedrijf werkzaam is en wat hij verdient. De werkgever is dan verplicht deze informatie aan B&W te verschaffen.

Informatieverzameling

De Gemeentelijke Sociale Dienst achterhaalt alleen die informatie die door de cliënt verzwegen is en die relevant is voor de vaststelling van het recht op en de hoogte van de uitkering. Er wordt door de G.S.D. wel informatie bewaard, maar niet-relevante informatie wordt vernietigd. Op basis van de Wet Persoonsregistratie kunnen cliënten de G.S.D. vragen:

- welke gegevens zijn vastgelegd;
- fouten in de vastgelegde gegevens te corrigeren;
- aan te geven wie in het afgelopen jaar over de betrokkene informatie is verstrekt.

Terugvordering en sanctie

Terugvordering van teveel uitbetaalde bijstand en sanctie op fraude zijn twee los van elkaar staande zaken. Een sanctie is gebaseerd op het strafrecht, er kan valsheid in geschrifte zijn gepleegd door neveninkomsten niet te vermelden. Er zijn landelijke richtlijnen over sociale zekerheidsfraude die bepalen wanneer er aangifte gedaan moet worden. De grens waarboven strafrechtelijke aangifte gedaan moet worden, ligt officieel bij bedragen boven de f1200,-. Door de uitbreiding van de koppelingsmogelijkheden tussen verschillende bestanden kunnen steeds meer bijzondere onderzoeken ingesteld worden. Dit heeft tot gevolg dat de hoeveelheid strafrechtelijke aangiften groeit, waardoor de rechtsgang verstopt raakt. De aangiftengrens dient volgens dhr. Van der Vlugt verhoogd te worden tot fraudebedragen boven bijvoorbeeld vijfduizend gulden. Desondanks is hij van mening dat het even belangrijk is een incorrecte situatie te corrigeren en het bedrag

dat ten onrechte is uitgekeerd terug te vorderen, als de frauderende strafrechtelijk te vervolgen.

Het fraude-onderzoekbeleid van de gemeente Leiden

Volgens de richtlijnen van het ministerie van Sociale Zaken mag de gemeente Leiden zes sociaal-rechercheurs in dienst nemen. De gemeente ontvangt van het rijk derhalve financiële middelen voor dit aantal rechercheurs. Leiden heeft echter besloten niet alleen in repressief opzicht fraude te bestrijden (fraude-onderzoek), maar ook geld en mankracht te investeren in fraudepreventie. De stad heeft dan ook slechts drie sociaal-rechercheurs in dienst. De rijksoverheid laat de gemeente geheel vrij in haar besluit omtrent de besteding van dit budget.

Fraude-preventie

Momenteel wordt fraude naar aanleiding van informatie van de Belastingdienst, in de regel na ongeveer drie jaar ontdekt. Men is bijvoorbeeld nu bezig met de afronding van de controle over de jaren 1989 en 1990. De Gemeentelijke Sociale Dienst streeft ernaar zo vroeg-

tijdig mogelijk informatie uit te wisselen met de Belastingdienst. Door in een vroeg stadium (bijvoorbeeld bij de behandeling van de aanvraag of bij de reguliere controle) informatie te koppelen, kunnen bijstandsmatenschappelijk werkers fraude al in een vrij vroeg stadium ontdekken. Hierdoor kunnen naast de omvang ook de gevolgen van de fraude beperkt blijven. De behoefte aan bijzonder (sociaal-recherche) onderzoek, strafrechtelijke vervolging en veroordeling zal daardoor afnemen. Het beperkt houden van fraude is een taak van de bijstandsmatenschappelijk werkers en een fraudepreventie-medewerker. Laatstgenoemde is met ingang van 1 januari 1992 in Leiden aangesteld.

Fraudepreventie omvat ook schuldhulpverlening. Door bijvoorbeeld schuldsanering kunnen mensen uit uitzichtloze situaties worden gehaald. De samenwerking van de bijstandsmatenschappelijk werkers en fraudepreventie-medewerker met betrekking tot de fraudepreventie verloopt tot nog toe goed. Na ongeveer een jaar zal de samenwerking geëvalueerd worden. **BB**

Big Brother in het onderwijs

Jantien van 't Hof

Ieder kind van vijf jaar gaat in ons land naar school. Hij moet er blijven tot zijn zestiende, daarna geldt een gedeeltelijke leerplicht. Behalve dat de kinderen tijdens deze periode leren lezen, schrijven en rekenen, heeft de school ook op andere manieren invloed op het kind. Is het onderwijs een "Big Brother", die ons in de gaten houdt zonder dat we het willen en vaak ook zonder dat we het weten? We nemen een duik in de sociologie.

Heel interessant zijn wat dit betreft de ideeën van Emile Durkheim. Hij ziet onderwijs als een instrument van de samenleving om zichzelf in stand te houden. De kinderen worden aangepast aan de maatschappelijke behoeften, de bestaande maatschappelijke structuur gelegitimeerd en de saamhorigheid binnen de

bevolking bevorderd. Uiteraard worden de nodige normen en waarden overgedragen. Er zijn ook andere sociologen die over het onderwerp iets te zeggen hebben, bijvoorbeeld Mannheim en Dewey. Mannheim onderschrijft de visie van Durkheim, maar stelt daarnaast dat onderwijs ook een positieve

functie kan hebben. Onderwijs zou volgens hem ook kunnen helpen bij het veranderen van de samenleving. Dewey legt nog meer nadruk op deze normatieve benadering. Het onderwijs heeft didactische, normatieve mogelijkheden, waardoor bijvoorbeeld democratische principes beter kunnen worden aangeleerd.

Of we nu voor Durkheims "negatieve" of voor de "positievere" visie kiezen, uit beide volgt dat onderwijs meer functies heeft dan het leren van taal en rekenen. Het onderwijs beïnvloedt ons en probeert ons om te vormen tot mensen die perfect in de samenleving passen. In dit artikel is de Big Brother daarom niet direct de overheid, maar het onderwijs in het algemeen. Dat de overheid hier wel invloed op heeft, komt in dit artikel niet specifiek aan de orde.

Twee interessante voorbeelden van dingen die het onderwijs onze kinderen (sorry, misschien loop ik nu wat op de toekomst vooruit) meegeeft, zijn prestatie-drang en de in stand houding van de gelaagde maatschappij. Op de basisschool krijgen kinderen al op vroege leeftijd te maken met goede en slechte prestaties. Ze leren al snel dat goede prestaties beloond worden en slechte prestaties niet. Dit is een voorbeeld van iets waar in onze samenleving natuurlijk veel waarde aan wordt gehecht en wat de kinderen dan ook met de paplepel door het onderwijs ingegoten krijgen. Op deze manier wordt deze waarde in de samenleving in stand gehouden.

Over de instandhouding van de gelaagde maatschappij door het onderwijs kunnen we veel vinden in de sociologie. Het onderwijs is over het algemeen sterk gericht op hogere klassen. De onderwijzers spreken een *middle-class*-taal, de waarden en normen die bij hen gelden zijn typisch *middle class* en ze besteden aandacht aan dingen waaraan in diezelfde klasse veel belang wordt gehecht (dus kunst en literatuur in plaats van voetbal). Doordat kinderen uit lagere milieus de taal niet gewend zijn en andere interesses van thuis hebben meegekregen, hebben zij van begin af

aan een achterstand, die ze veelal niet meer in weten te halen. Dit is een van de redenen dat de samenleving gelaagd is en dat ook zal blijven.

Er zijn nog andere, kleinere dingen die we van het onderwijs mee kunnen krijgen, die niet altijd als positief worden ervaren worden. In het onderwijs wordt, zoals overal in de maatschappij, vaak gewerkt met de begrippen goed en fout. Als het gaat om een wiskundesom is dit natuurlijk meestal duidelijk, maar bij het maken van een opstel gaat het eigenlijk om mooi of lelijk. Veel subjectiever dan het lijkt dus. Op jonge mensen kan dit veel invloed hebben. Als een docent vindt dat een "ik-verhaal" niet mooi is en daarom zulke verhalen lager beoordeeld, dan kan dit leiden tot beïnvloeding of frustratie van leerlingen. We kunnen dus concluderen dat als je een kind naar het onderwijs stuurt, je het risico loopt dat het kind wordt omgevormd tot een prestatie-gericht, gefrustreerd en een in zijn eigen klasse blijven stekend wezen. Moet je dit wel wagen?

Volgens Durkheim zit er niets anders op. Onderwijs is bij wezens als mensen, die op onze manier met elkaar samenleven, noodzakelijk. Dieren hebben geen onderwijs nodig, omdat hun instinct hen voor het belangrijkste gedeelte verteld, hoe ze met elkaar om moeten gaan. Mensen leven op een veel ingewikkelder manier met elkaar samen en moeten daarom veel leren om met elkaar te kunnen leven en de samenleving in stand te houden. Dit moet gebeuren op een enigszins centrale manier, zodat we allemaal ongeveer hetzelfde leren.

We kunnen dus niet zonder de invloed van het onderwijs als we de samenleving in stand willen houden, en ook niet als we haar willen veranderen. We moeten er echter met elkaar voor zorgen dat de invloed die het onderwijs heeft op de kinderen niet uit de hand loopt. Het onderwijs moet kritisch in de gaten gehouden worden.

We will watch Big Brother! ☹☹

boox for brains and budget

BOOX

Gespecialiseerd in studieboeken en literatuur uit het buitenland.

Door eigen import aanmerkelijk
GOEDKOPER!

Mogelijkheid van gespreide betaling.

Leiden Breestraat 54

Telefoon: 12 48 62

dBase MM

Inge Aarden

Met de Wet Persoonsregistratie probeert Big Brother (de overheid) de privacy van "us" (de burgers) te beschermen. Hieronder volgt een korte beschouwing van het al dan niet werken van de wet en de bijzondere positie van de bevolkingsadministratie.

Inleiding

Sinds de Tweede Wereldoorlog is het duidelijk dat persoonsregistraties ingrijpende gevolgen kunnen hebben in het leven van geregistreerden. Zo werd de goede bevolkingsboekhouding die Amsterdam in 1940 (wel) had, gebruikt om Joden op te sporen. Het besef dat er wat gedaan moest worden aan de bescherming van de privacy werd sterker met de ontwikkeling van computers. Door het gebruik van deze apparaten kan meer informatie worden opgeslagen en uitgewisseld, zijn gebruiker en verzamelaar van informatie zijn vaak niet meer dezelfde persoon en is het relatief gemakkelijk informatie aan databanken te onttrekken zonder dat iemand er iets van merkt (kraken van toegangscodes). Daarbij krijgen subjectieve en onbetrouwbare gegevens vaak de status objectief en betrouwbaar te zijn.

Informatie is van groot belang in het maatschappelijk leven. Tal van functies zouden niet naar behoren kunnen worden uitgeoefend, als er niet voldoende kwantitatieve en kwalitatieve informatie over relevante onderwerpen zou zijn. De informatietechnologie kan echter een bedreiging voor het persoonlijk leven en de persoonlijke vrijheid van het individu vormen. Aangezien kennis vaak macht impliceert, kan een grote hoeveelheid informatie over één persoon een gevoel van onveiligheid en afhankelijkheid bij die persoon teweeg brengen. "Big Brother" vond het dan ook gerechtvaardigd ons tegen registraties te beschermen. Dit uitte zich in de totstandkoming van de Wet Persoonsregistraties.

De WPR inhoudelijk

De Wet Persoonsregistraties (WPR), die sinds 1 juli 1989 van kracht is, richt zich op "het verzekeren van een zorgvuldige en behoorlijke omgang met persoonsgegevens, die zijn vastgelegd in voor doelmatige raadpleging systematisch aangelegde registraties". In het kort houdt dit in dat de registratiehouder er voor moet zorgen dat er niet meer gegevens worden vastgelegd dan nodig of verantwoord is. De registratiehouder moet hiervoor een reglement maken, waarin o.a. wordt opgenomen: het doel van de registratie, welk soort gegevens van wie opgenomen zullen worden, hoe men aan deze gegevens komt en aan wie gegevens worden verstrekt. Het reglement moet worden aangemeld bij de Registratiekamer, een onafhankelijk instituut dat toezicht houdt op de werking van persoonsregistraties. Het bedachte vergunningstelsel voor persoonsregistraties, waarin "gevoelige" gegevens zouden kunnen worden opgenomen, is echter niet in de wet terug te vinden. Het niet hebben van een reglement voor een in werking zijnde persoonsregistratie is echter wel een strafbaar feit.

Volgens de WPR mogen alleen die gegevens in een persoonsregistratie worden opgenomen die rechtmatig verkregen zijn en relevant zijn in verband met het doel waarvoor de persoonsregistratie is vastgelegd. Wat voor de één echter relevant is, is voor de ander niet relevant. Zo is gebleken dat scholen verschillende soorten gegevens verzamelen en verstrekken. Bij sommige scholen treft men in de administratie gegevens aan over het beroep en herkomst van de ouders, vluchtelingsta-

tus, (vaak zeer gevoelige) medische indicaties en of het een één-oudergezin betreft. Een reden tot zorg is, dat scholen vaak niet beseffen dat zij dan ook onder de WPR vallen.

De WPR somt een aantal rechten voor geregistreerden op:

- 1 het recht op kennisgeving, wanneer de gegevens voor het eerst in een registratie worden opgenomen, tenzij de geregistreerde weet of kan weten dat de gegevens worden opgenomen (dit is een plicht voor de registratiehouder);
- 2 recht van kennisgeving van de gegevens in een bestand;
- 3 recht van inzage;
- 4 recht van verbetering;
- 5 recht van kennisgeving van verstrekking van gegevens aan anderen.

Geregistreerden kunnen de Registratiekamer vragen om bemiddeling wanneer zij hun rechten op basis van de WPR niet kunnen verwezenlijken in contact met de registratiehouder.

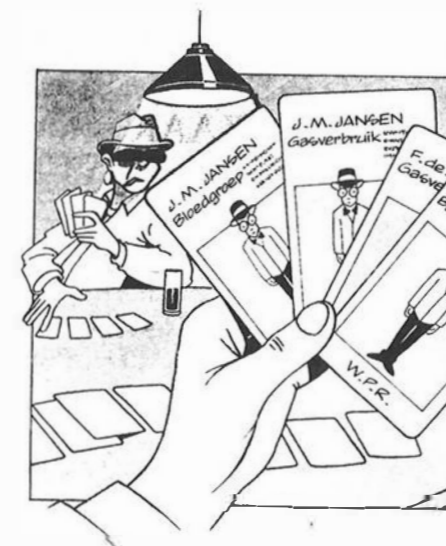
Nuttige bescherming?

Het rijtje van voorgenoemde rechten kan vaak niet worden waargemaakt. Wanneer men bijvoorbeeld informatie bij een bedrijf opvraagt, zal dit bedrijf voor de toezending van de informatie een adres nodig hebben. In plaats van het adres direct op de envelop te typen, kan het bedrijf het adres in zijn per-

soonsregistratie opnemen. Hiervan wordt de aanvrager in het algemeen niet op de hoogte stellen, omdat deze zelf zijn adres heeft gegeven. De aanvrager mag er van uit gaan dat deze gegevens slechts eenmalig nodig zijn en dat hij niet geregistreerd zal blijven staan bij het bedrijf. Dit is de eerste stap in het verdwijnende overzicht van de verspreiding van gegevens voor de burger.

De burger weet vaak niet waar hij overal geregistreerd staat. Wanneer de geregistreerde niet weet dat een bedrijf of organisatie over gegevens van hem beschikt, zal hij niet lukraak gaan vragen of hij geregistreerd staat, met welke gegevens, waar deze gegevens voor gebruikt worden en aan wie die gegevens zijn verstrekt. De registratiehouder hoeft alleen op aanvraag van de geregistreerden mee te delen aan wie zijn gegevens zijn verstrekt.

Om de burger meer overzicht te geven in de diverse registraties waarin zijn persoonsgegevens zijn opgenomen, zou het wenselijk zijn de burger eenmaal en het liefst jaarlijks een overzicht te sturen van de over hem opgeslagen gegevens. De burger kan er dan voor zorgen dat onjuiste gegevens worden verbeterd of verwijderd. Dit heeft als voordeel voor de diverse bedrijven en instellingen dat op een relatief makkelijk manier de vervuiling van bestanden vermindert.

... uitwisselen en combineren van gegevens ...

Het recht van verbetering houdt naast verbetering van de gegevens ook in dat men de gegevens kan aanvullen en laten verwijderen als deze niet ter zake zijn voor het doel van de registratie. De grote lacune echter is dat men zich niet totaal uit een bestand kan laten verwijderen als het bedrijf of de instelling het hier niet mee eens is. Waar is dan het individuele recht van de burger om eigen privacy-normen te hebben?

Verder zijn registratiehouders verplicht gegevens te verstrekken aan derden wanneer dit voortvloeit uit de wet en mogen zij gegevens verstrekken wanneer dit voortvloeit uit het doel van de betrokken registratie. Een bedrijf of instelling kan zijn eigen interpretatie kwijt aan "wat voortvloeit uit het doel van de registratie". De Rijksdienst voor het Wegverkeer bijvoorbeeld verstrekt met toestemming van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat kentekengegevens aan het RIA Data Centrum te Amsterdam. Het RIA verkoopt tegen betaling deze gegevens aan importeurs en dealers van auto's in Nederland voor *direct mail* doeleinden.

Bevolkingsregister

Volgens de WPR zijn er ook een aantal persoonsregistraties waarop deze wet niet van toepassing is. Bij de wet ingestelde openbare registers, zoals onder andere het register van de burgerlijke stand en het huwelijksgoederenregister vallen buiten het bereik van de WPR. De afdelingen Burgerzaken bij de diverse gemeenten verzamelen en registreren persoonsgegevens met het doel deze gegevens te verstrekken aan die personen en instanties die de gegevens nodig hebben als ondersteuning van het functioneren in het maatschappelijk verkeer. Gemeenten zijn verplicht informatie te verstrekken aan bedrijfsverenigingen, pensioenfondsen en kerkenovertuigingen. Voor het verstrekken van gegevens uit het bevolkingsregister geldt verder dat derden moeten aangeven waarvoor men die informatie wil gebruiken. Is het doel

rechtvaardig, dan worden de gegevens zonder voorafgaande legitimatie verstrekt. Zo is het dus mogelijk dat iemand onder valse voorwendselen gegevens van een ander kan verkrijgen.

De legitimatieplicht geldt ook niet voor inzage in gegevens uit persoonsregistraties die onder de WPR of de toekomstige Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) vallen. De Wet op de Gemeentelijke Basisadministratie kent dezelfde rechten en plichten als de Wet Persoonsregistratie. Toch zou legitimatie de kwaliteitsbewaking en het rechtmatig gebruik van gegevens ten goede kunnen komen. De gegevens in de toekomstige GBA (incl. sofinummer), in de vorm van een landelijk netwerk, zullen namelijk door de diverse ministeries, sociale diensten, belastingdiensten, studiefinanciering en andere overheidsdiensten als basisbron worden gehanteerd.

Er zijn vele persoonsregistraties binnen gemeenten die wel onder de WPR vallen. Het blijkt erg moeizaam te zijn alle registraties te achterhalen en te reglementeren. Een gemeente met meer dan 100.000 inwoners blijkt ongeveer zo'n 80 registraties te hebben, terwijl een kleine gemeente tot 5000 inwoners komt tot zo'n 20 registraties. De aantallen overtreffen de verwachtingen van de Registratiekamer met 100%. Verder heeft slechts de helft van de 650 gemeenten in Nederland reglementen voor haar registraties gemaakt en aangemeld bij de Registratiekamer, ondanks de wettelijke verplichte reglementering sinds 1 januari 1990. Daarbij vreest de Registratiekamer dat een aantal van de reeds neergelegde reglementen vaak niet compleet zijn.

Of "Big Brother" met de Wet Persoonsregistraties de privacybescherming heeft verbeterd, is nog maar de vraag: de invoering laat veel te wensen over. Daarom: "Big brother: also watch yourself". ☹☹

De gevangene gevangen

Over prikkeldraad, zoeklichten en het rapport Hoekstra.

Roger Jolly en Haiko van der Voort

Het lijkt in te zijn tegenwoordig: ontsnappen uit zwaar bewaakte gevangenissen. Als ware professionals gebruiken de *inmates* de spectaculairste middelen en weten de heren Gevangenisdirecteuren zich steeds weer geconfronteerd met de "boze buitenwereld". De nood is de vader aller commissies. Helaas blijkt hij maar al te vruchtbaar. Als een ware Athena ontsprong de commissie Hoekstra aan het brein van Kosto.

Opdracht

De Commissie Hoekstra werd met een duidelijke opdracht op pad gestuurd: evalueer het beleid met betrekking tot "extreem vluchtgevaarlijke gevangenen", signaleer eventuele knelpunten hierin; bezie in hoeverre het huidige detentiebeleid dient te worden "herijkt" en aanschouw het in Nederland gevoerde beleid vanuit internationaal perspectief. Aldus geschiedde.

Probleemstelling

Voor alle duidelijkheid: het doel is te voorkomen dat extreem (vlucht)gevaarlijken ontsnappen. De middelen hiervoor kunnen de ethische grens overschrijden. Hieruit kunnen twee extreme standpunten over toekomstig gevangenisbeleid gedestilleerd worden. Het

eerste staat een echte "Room 101" voor, waarin iedere vrijheidsillusie in de kiem wordt gesmoord. Aanhangers van het tweede extreme standpunt zien het "mens-zijn" als argument om het doel in meer of mindere mate te laten vervagen.

Ons uitgangspunt: een Nederlands overheidsrapport voldoet per definitie niet altijd aan de uit wetenschappelijk oogpunt logischer wijze te stellen operationele eisen. Het is geen onaardig rapport, dat niet. Maar ieder concreet voorstel wordt gesmoord in een ethische saus, die "de praktijk" zwaar op de maag zal liggen. Daar waar de ethiek om de hoek komt kijken, blijven concreet uitvoerbare voorstellen achterwege. Waar de saus echter het oppervlak niet verdoezelt, komen enkele inte-

ressante verteerbare zaken aan het licht. Er zijn slechts enkele echt concrete voorstellen met de afzender "commissie Hoekstra". Een daarvan is de instelling van twee extra "Extra zwaar Bewaakte Inrichtingen" (E.B.I.'s). Eveneens wil de commissie de straf op het helpen bij een ontvluchting verhogen. Culinaire hoogtepunt vormt een fijnmazige overdekking van penitentiaire instellingen, waarmee helicopterontsnappingsen moeten worden voorkomen.

Het rapport

In het rapport wordt steeds de nadruk gelegd op de noodzaak van een humane aanpak. Tevens is de ethiek uitgangspunt van de commissie, hoewel zulks niet tot uitdrukking komt in de gedane aanbevelingen. Als een ware boeman waart de geest van Big Brother door het rapport, bijna visueel gemaakt voor de arme gevangenen. Elk restje menselijkheid wordt aan het beleid ontnomen, van een medemens wordt de gevangene gedegradeerd tot een nummer dat ergens in een computer staat opgeslagen. Een zeer strenge controle op contact met de buitenwereld laat de gevangene met niets anders over dan zijn eigen vrije gedachten. Telkenmale moet hij er rekening mee houden dat elk telefoongesprek afgeluisterd wordt.

Toch gaat het ons niet eens zo zeer om die vrijheid op zich, als wel om het idee dat men op bepaalde momenten binnen de gevangenis vrij kan zijn. De algemene opvatting van betrokkenen is dat dit een kalmerende invloed zou hebben op de gevangenen. Juist daarom zijn de Nederlandse gevangenis niet helemaal onontsnapbaar ontworpen: zolang een gevangene denkt te kunnen ontsnappen, voelt hij zich relatief op zijn gemak.

Dreiging

Wanneer nu juist de plek waar men zich het meest vrij kan wanen, wordt overspannen met een "fijnmazig" net, dan lijkt aan alle individuele vrijheid een einde te zijn gekomen. Als het er om gaat het aantal ontsnappingsen terug

te brengen, is dit een juiste weg. Kwalijk neven-effect kan echter een toename van agressie jegens bewakers en een eventuele toename van suïcide neigingen van gevangenen zijn. Deze puur praktische zaak is een tegenargument voor mensen die beweren dat de gevangenen van de EBI's geen betere behandeling verdienen. Deze gedetineerden zijn, aldus deze mensen, beslist geen "lieverdjes" en hoeven ook niet met watjes behandeld te worden.

De probleemstelling bevestigd

Dat extreem vluchtgevaarlijke gevangenen tot de diersoort "mens" behoren valt niet te betwijfelen. Vanuit ethisch oogpunt valt nog steeds te bekijken of gevangenen vanwege hun "mens-zijn" een te humanitaire (met het oog op ontsnappen) behandeling moeten krijgen. Dit is niet te beoordelen door een stel simpele studenten bestuurskunde. Hiermee is de fundamenteelste kwestie over het onderwerp in dit artikel niet ontrafeld. Wel kunnen we stellen dat een te harde behandeling vanuit menselijk oogpunt niet zal werken. De keus is niet tussen gebraden eend of water en brood. Gelukkig wordt er in Nederland nog meer gereserveerd. **BB**

Nº. 992.

CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER
VAN JUSTITIE van den 8sten Juni
1995, 3de afdeling, onderscheiding 1,
gevangeniswezen (A) n. 318, betreffende het
door beambten ongeoorloofd verliezen van
welwillendheden aan gevangenen.

Het is, van tijd tot tijd, en nog onlangs
opnieuw voorgekomen, dat door een lid
van het dagelijks met de gevangenen of
verpleegden in aanraking komend personeel
van de strafgestichten, soms zelfs bij
herhaling door een zelden beambte, tegen
de algemeene bepalingen of bijzondere
dienstvoorschriften in, op aandrang van
gedetineerden ongeoorloofde, zij het
kleine, welwillendheden werden bewezen
aan gevangenen, 't zij om deze in aangenamer
conditiën van verpleging te
brengen, 't zij om hun eenige aanknooping
met lotgenooten of zelfs met personen
buiten de gevangenis te verschaffen.

Wat dergelijke handelingen betreft,
behoeft het geen betoog, dat zij niet
kunnen worden geïllud.

Scheiden doet leiden

Jeanet Oonk

De kop van dit artikel luidt "Scheiden doet leiden". Lees verder om er achter te komen of dit een goede benaming is of dat er beter "Scheiden doet lijden" had kunnen staan!

Tot 1 augustus 1992 waren de gemeenten het niet verplicht. Nu wel! Bedoeld wordt hier het bijstandsverhaal op onderhoudsplichtigen. Ex-echtgenoten kunnen tot twaalf jaar na de scheiding aangesproken worden om te betalen voor de ex-partner die in de bijstand zit. De rijksoverheid verwacht hiermee 150 tot 200 miljoen aan uitkeringsgelden te kunnen bezuinigen. Het uitgangspunt van de wet is dat de kosten van een echtscheiding niet eenzijdig op de samenleving afgewenteld dienen te worden.

Het klonk zo eenvoudig. Na echtscheiding wordt vaak alimentatie afgesproken. Is dit niet gebeurd en zit de ex-partner in de bijstand dan kan de bijstand (of een deel) verhaald worden op de ex-echtgenoot, die dan onderhoudsplichtig is. De praktijk ligt alleen iets gecompliceerder.

Stel men is zes jaar geleden gescheiden. Nu weer getrouwd of samenwonend meteen ander en men heeft met hard werken een eigen zaak opgebouwd. De ex-partner, die in de bijstand zit, is verleden tijd. Door de terugwerkende kracht van het wetsartikel kan het toch zo zijn dat alsnog voor hem/haar betaald moet worden.

Om de wet toe te kunnen passen moet het inkomen van de mogelijke onderhoudsplichtige vastgesteld worden. De ex-echtgenoot krijgt van de sociale dienst een formulier waarop het inkomen ingevuld moet worden. Of de gegevens juist en volledig zijn, is door de sociale dienst bijna niet vast te stellen. Het inschakelen van de sociale recherche of controle van de gegevens bij de belastingdienst is niet toegestaan. Het opvragen van een loon-

strookje bij de opgegeven werkgever kan wel, maar eventuele bijverdiensten worden daarmee niet achterhaald. Ex-echtgenoten die in het buitenland woonachtig zijn hebben het wat verzwijgen betreft nog eenvoudiger. De sociale dienst zal het moeten doen met de info die ze kan vergaren. Misschien worden in de toekomst de mogelijkheden tot controle uitgebreid, maar de vraag is of dit wenselijk is.

Naast het inkomen zijn ook andere factoren (zoals duur van het huwelijk, kinderen) van belang om te kunnen vaststellen of er onderhoudsplicht is. Hiervoor zouden de "Tremnormen" (bestaande uit wetgeving en jurisprudentie) gebruikt kunnen worden. Dezelfde normen worden ook gebruikt bij de vaststelling van de alimentatie.

Nu is het wel zo dat niet onder alle omstandigheden verhaald wordt. Bij "dringende redenen" mag hiervan afgezien worden. Wat zijn "dringende redenen"? Dit is niet de enige vraag waarmee de sociale diensten voorlopig zal blijven zitten.

Stel dat de onderhoudsplichtige de ex-partner, die in de bijstand zit, bedreigt met geweldpleging en/of mishandeling. Is dit dan een "dringende reden" of juist het zetten van een premie op mishandeling?

Een andere mogelijkheid is dat de onderhoudsplichtige zijn ex-partner zoveel mogelijk zwart maakt om onder het betalen uit te komen. En wat gebeurt er als de onderhoudsplichtige weet dat zijn ex-partner samenwoont en dat dit niet opgegeven wordt aan de sociale dienst!

De regeling brengt vele problemen met zich mee. Met behulp van proefprocessen en door

ervaring zal langzaam duidelijk moeten worden wat wel en niet tot verhaal leidt. Voorlopig hebben de sociale diensten nog bergen werk te verzetten. **BB**

Met dank aan:

Dhr. W. van der Vlugt, manager facilitaire unit A, Gemeentelijke Sociale Dienst te Leiden.

Mw. M. Hoekstra, voorlichtster sociale dienst, Gemeentelijke Sociale Dienst te Leiden.

Overheidsbemoeienis na de dood

Jurian Edelenbos en Haiko van der Voort

Al direct vanaf de wieg word je geconfronteerd met de overheid en zelfs na de dood laat die overheid je niet met rust. Wellicht moet je de hemelse paden betreden zonder nier, hart of lever om andere mensen beneden te houden. Orgaandonaties verkeren nog steeds in de sociale en ethische nevel van de taboesfeer. Vandaar dat er een tekort bestaat aan orgaandonoren, wat mensenlevens kost. De overheid wil dan ook niet passief toekijken. Er ligt een wetsvoorstel in de Tweede Kamer, dat de huidige situatie wil veranderen.

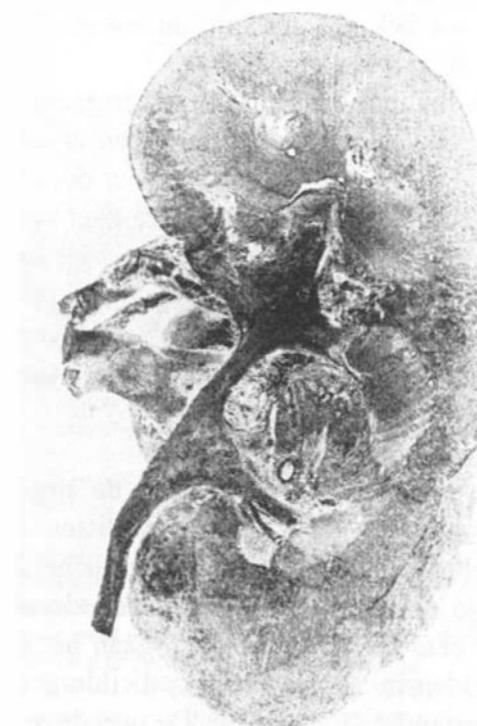
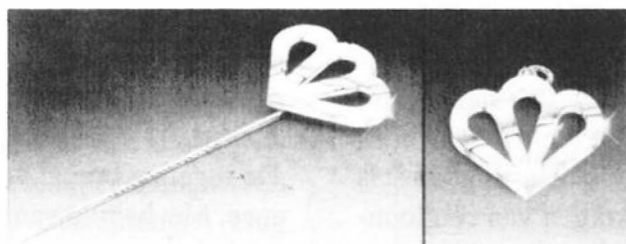
De vraag is: "Hoever kan de overheid, ethisch gezien, gaan met wetgeving over orgaandonaties?" Dit probleem is uitgebreid behandeld door mr. W. Kokkedee in zijn boek: "Het tekort aan postmortale orgaandonaties; oorzaken en oplossingen in juridisch perspectief". Hierover hebben we met hem de tongen uit de mond gediscussieerd. De nu volgende tekst zal gaan over orgaandonaties na de dood. Alles wat we hier zeggen is voor onze eigen rekening. Mensen met een zwak hart kunnen beter een paar bladzijden doorbladeren (niet te veel).

Momenteel worden orgaandonaties juridisch geregeld via een voorlopige regeling van de Postmortale Orgaandonatie in de Wet op de Lijkbezorging, zoals die in juli 1991 is gewijzigd. Deze wet stamt in haar oervorm uit 1869. Volgens de noodwet moet iemand die zijn organen na de dood ter beschikking wil stellen daar expliciet toestemming voor ge-

ven via een donorcodicil. Tien procent van de bevolking draagt zo'n codicil bij zich. Indien een overledene geen codicil draagt, worden de nabestaanden geconsulteerd. Zij dienen eerst toestemming te geven voordat organen voor donatie gebruikt kunnen worden.

Een alternatief hiervoor is het bezwaarsysteem. In de pure vorm houdt dit een "wie zwijgt stemt toe"-regeling in. Alleen diegenen die expliciet bezwaar maken tegen orgaandonatie komen hiervoor niet in aanmerking. Het grote voordeel van het bezwaarsysteem is dat er meer organen beschikbaar komen, omdat de drempel tot doneren aanzienlijk wordt verlaagd. Men hoeft namelijk geen codicil meer aan te vragen dan wel voortdurend bij zich te dragen.

Het nieuwe wetsvoorstel wil een gemengd toestemmings- en bezwaarsysteem à la België. Iedereen van 18 jaar of ouder moet bepa-

len of hij al dan niet zijn organen ter beschikking wil stellen. In de praktijk zal dit echter geen revolutionaire toename van het aantal orgaandonaties opleveren, omdat men aan het huidige systeem blijft hangen. Tevens is de politiek niet al te fanatiek in het doorvoeren van een nieuw wetsvoorstel op dit gebied.

Dhr. Kokkedee stelt in zijn boek nog een aantal extra opties voor. Ten eerste krijgt de 18-jarige nog een andere keuzemogelijkheid, namelijk het doorspelen van de keuze naar de toekomstige nabestaanden. Een niet-keuzemogelijkheid dus. Ten tweede voelt Kokkedee veel voor centrale registratie van alle persoonlijke voorkeuren. Dit laatste schept vooral duidelijkheid en snelheid voor betrokken medici en orgaanbehoefigen. Wat betreft het eerste voorstel kun je je afvragen of de dood van een mogelijk donor een zaak is voor de orgaanbehoefigen of de nabestaanden.

Een radicaler systeem lijkt logisch. Hier komt de ethiek om de hoek kijken. Het bezwaarsys-

teem wordt in vele landen toegepast in verschillende vormen. Centraal staat de afwijking van de belangen van drie groepen, namelijk de codicildragers, de nabestaanden en de donorbehoefigen. Naarmate men de belangen van de donorbehoefigen meer erkent, komt men tot een radicaler systeem. De emotioneel getinte belangen van de nabestaanden leiden tot minder radicale systemen.

Hetradicaalste systeem heeft Oostenrijk. Daar heeft de staat zeggenschap over het lichaam van een overledene en mag dus zonder toestemming van de nabestaanden overgaan tot orgaantransplantatie (Big Brother is cutting you). Dit gebeurt echter alleen als de overledene voorheen geen bezwaar heeft aangetekend. De bevolking aldaar staat voorgaande toe, wat te maken heeft met traditie en cultuur. De invoering van het systeem in 1982 was slechts een kleine stap na een oude achttiende eeuwse sectiebevoegdheid van de staat. De overheid had dus al het recht om te onderzoeken wat iemands doodsoorzaak is geweest.

Bij toepassing van het bezwaarsysteem is voorlichting belangrijk. Iedereen moet op de hoogte zijn van de mogelijkheden tot bezwaar, anders krijgen we weer ethische problemen. Overigens is voorlichting überhaupt belangrijk als je bedenkt dat 38% van de bevolking positief staat tegenover zijn eigen orgaandonatie en slechts 9% daadwerkelijk een codicil bij zich draagt.

Voor het gevoel de rechtvaardigste variant is het wederkerigheidsprincipe of het "voor wat hoort wat"-systeem. Hier komen alleen codicildragers in aanmerking voor organen van een ander. In Singapore wordt dit systeem gebruikt. Als je daar bezwaar aantekent tegen orgaandonatie, dan kom je in de zogenaamde "priority group" terecht, waardoor je praktisch niet in aanmerking komt voor een orgaantransplantatie. Het wederkerigheidsprincipe past niet zo goed in de Nederlandse medische praktijk, waarin artsen ongeacht alles zo veel mogelijk een patiënt willen helpen. Het principe berust naast medische ook op sociale criteria. Niet-donoren die, als het zover is, vooraan in de rij willen staan, worden hier aangepakt. Egoïsme wordt hier dus uitgebannen.

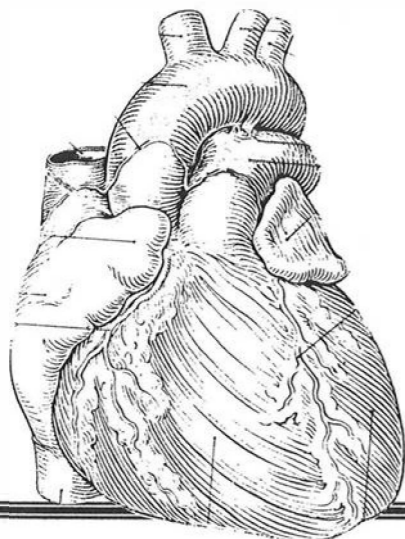
Het principe van wederkerigheid is gefundeerd op een expliciet onderscheid tussen donoren en niet-donoren wat betreft behandeling. Een argument hiertegen is dat dit zou uitnodigen tot verdere discriminatie van sociale groepen zoals drankorgels en kettingrokers. Bedenk hierbij dan wel dat men voor het

dragen van een codicil kan kiezen en dat daarnaast roken en drinken niet automatisch tot hart- en leverproblemen leiden.

Het wederkerigheidssysteem is een goed systeem, alleen is het wellicht te hard voor principiële niet-donoren, vooral te vinden in de religieuze kant van Nederland. Dit vormt geen problemen als die principiële niet-donoren consequent zijn en dus ook tegen ontvangen van andermans organen zijn. Anders vallen ze onder dezelfde hiervoor genoemde groep egoïsten.

We kunnen de orgaanbehoefte in vier groepen opsplitsen door middel van twee criteria, namelijk het al of niet dragen van een codicil en de noodzaak van transplantatie. Zo zou een orgaan het eerst moeten toekomen aan een codicildrager met acuut overlijdensgevaar. De tweede prioriteit zouden de acute gevallen zonder codicil kunnen krijgen.

In Nederland zal het wederkerigheidssysteem een droomkasteel blijven. Het idee van de lichamelijke integriteit zit ingebakken in de maatschappij. We willen te veel beschikken over ons eigen lichaam, ook al hebben we er na onze dood niets meer aan. De dood is nog steeds voor veel mensen een taboe. Voor hen is het gebruiken van iemands dood dan ook onaanvaardbaar. Radicale orgaandonatiesystemen passen niet in de Nederlandse cultuur. De wetgeving weerspiegelt de cultuur op dit gebied. **BB**

DONOR WORDEN DAT DOE JE VOOR ELKAAR

Alleen al in ons land kunnen, door een hoornvliestransplantatie, duizenden mensen weer goed zien. Velen hoeven door een niertransplantatie niet meer 3 x per week uren aan een kunstnier te liggen om hun bloed te spoelen.

Nu eens niet door financiële steun, maar door de meest daadwerkelijke hulp die er bestaat: de bereidheid, na het leven, organen en weefsels af te staan. Orgaandonor te worden. En leeftijdsgrenzen zijn er niet. Iedereen kan donor worden.

Want bedenk wel, ook u kunt in de omstandigheden komen te verkeren dat alleen een orgaantransplantatie nog uitkomst biedt.

Voor meer informatie: bel de informatielijn 06-821 21 66 van de Stichting Orgaan en Weefsel donorwerving.

- Geef hier uw toestemming dat u uw organen/weefsels beschikbaar stelt voor transplantatiedoeleinden, na uw overlijden.
- Zorg dat u deze met de hand geschreven verklaring altijd bij u draagt.
- Voorbeeld voor een handgeschreven tekst:
'Ik..... verklaar dat ik mijn organen/weefsels beschikbaar stel voor transplantatiedoeleinden na mijn overlijden.'

DONORCODICIL

Persoonlijke gegevens

Naam .....

Adres .....

Postcode/Woonplaats .....

Verklaring:
(handgeschreven tekst)

Datum ..... Handtekening .....

De drager van dit codicil erkent deze wilsbeschikking in de verwachting dat deze, zo mogelijk, zal worden uitgevoerd. U weet niet hoe te handelen? Bel Eurotransplant 071-268008

Het is goed om familieleden en huisarts op de hoogte te brengen van dit donorcodicil.

KOOYKER

sinds 1863

**Algemene en Academische
Boekhandel**

In het hart van de Randstad
vindt u één van de grootste
voorraadhoudende Boekhandels
voor Universiteit en HBO.

BREESTRAAT 93,
2311 CK Leiden.
tel.: 071 - 160 500,
fax: 071 - 144 439.